

Adverbul – probleme, soluții (II)

Monica TIMOFTE

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

monica.timofte@litere.usv.ro

Abstract: This paper focuses on the inflection of the Romanian adverb as it is described in the Romanian grammars. The analysis of the advantages and disadvantages inherent to each way of defining this heterogeneous part of speech enables an objective conclusion to be drawn as to which language description corresponds better to the nature of language facts. The evaluation of opinions on language theory is based upon the inductive approach to language description.

Keywords: *synthetic inflection, analytic inflection, mixed inflection, inflectional suppletion, heterogeneous grammatical category.*

Flexiunea adverbilor este o problemă controversată în lingvistica românească pînă în prezent, la fel cum este conceptul *adverb*, despre care am discutat în prima parte a studiului [Timofte 2020: 33-48] nostru. Diversitatea punctelor de vedere exprimate în legătură cu aceasta relevă criterii diferite folosite în descrierea lingvistică, astfel încît adverbul este, pe rînd, caracterizat astfel:

- adverbul este o „particulă” [Tiktin 1945: 130, 21], termen prin care se face trimitere la cuvintele care au „numai cîte o singură formă”, adică „cuvinte neflexibile”;
- parte de vorbire neflexibilă, „în sensul că nu se declină și nu se conjugă. Cu toate acestea el este legat de părțile de vorbire flexibile prin posibilitatea de a avea grade de comparație” [GA 1963: 301];
- adverbul „are o situație specială, deoarece este variabil de la un grad la altul, dar la fiecare grad are cîte o singură formă” [Jordan 1956: 334];
- „dacă flexiune înseamnă modificarea formei cuvintelor pentru exprimarea categoriei gramaticale a comparației, atunci urmează că adverbul poate fi trecut printre părțile de vorbire flexibile” [Dimitriu 1979: 343] [Dimitriu 2004: 474];
- „adverbele sînt cuvinte neflexibile, invariabile, prezentîndu-se în sistemul limbii cu o formă unică [...]; comparația – singura categorie gramaticală în raport cu care «variază» această parte de vorbire – nu

prezintă un criteriu de flexiune propriu-zisă (ca în latină, de exemplu, unde ea se exprimă prin sufixe), întrucât în română, diversele sale valori se realizează perifrastic, cu ajutorul morfemelor libere (*mai bine, cel mai bine, foarte bine* etc.), deci fără a afecta forma cuvântului ca atare” [Ciompec 1985: 14];

- „tot ce intră în sfera adverbului și a adverbializării este și rămîne amorf”; așadar „se poate spune că adverb, adverbial = neflexibil” [Nica 1988: 85];
- „Sub aspect morfologic, adverbul se caracterizează prin dezvoltarea unui singur sens gramatical, rezultînd din categoria intensității, realizat în planul expresiei prin flexiune analitică, ceea ce asigură caracterul invariabil al stucturii interne a cuvîntului-adverb” [Irimia 1997: 289].
- „Adverbul este o clasă de cuvinte neflexibile, profund eterogenă [...]. Caracteristica morfologică a clasei adverbului este invariabilitatea (manifestată ca indiferență față de categoriile gramaticale). Categoria intensității, singura prezentă la unele elemente ale clasei, nu constituie propriu-zis un criteriu de flexiune, pentru că se realizează analitic” [GLR 2005: 585, 587].

Din prezentarea neutră făcută mai sus se pot desprinde mai multe direcții pe care le notăm în continuare.

1. Unele lucrări de specialitate dezvoltă ideea mai veche despre adverb, ca parte de vorbire neflexibilă [Tiktin 1945; GA 1963; GLR 2005].
2. Alte opinii mențin un punct de vedere oscilant între vechi (adverbul ca parte de vorbire neflexibilă) și nou (adverbul ca parte de vorbire flexibilă) [Ciompec 1985; Nica 1988].
3. Alte lucrări evită a face aprecieri cu privire la caracterul flexibil/neflexibil al adverbului, deși se pune în discuție categoria gramaticală a intensității [Irimia 1997].
4. Lingvistica mai nouă apreciază că adverbul este o parte de vorbire flexibilă [Dimitriu 1979; Dimitriu 2004].

Supunem în continuare atenției punctele de vedere exprimate mai sus, în scopul verificării validității lor. Fiind vorba de flexiune, considerăm că este util să facem din conceptul *flexiune* premisa discuției de față. Găsim, astfel, privitor la flexiune, că aceasta „înseamnă, practic, menținerea aceleiași informații semantice în principiu printr-un segment fonic «neschimbab», pe care îl numim radical, și modificarea informației categoriale, de obicei prin unul sau mai multe segmente fonice comutabile, pe care le numim flexive” [Dimitriu 1999: 28]. Ne identificăm, așadar, cu opinarea că flexiunea presupune schimbarea formei cuvîntului nu oricum, ci după categoriile gramaticale. Acestea din urmă se caracterizează binar:

prin formă și conținut. La rîndul lor, și forma, și conținutul au calitatea de a fi categoriale doar dacă la fiecare din ele există cel puțin două aspecte opozabile.

Relativ la schimbările formale ale cuvintelor, în ultimul timp s-a realizat o clasificare a acestora care a dus la identificarea mai multor tipuri de flexiune:

- flexiune sintetică, caracterizată prin aglutinarea tuturor mărcilor categoriale la radical (flective propriu-zise: *scaun/scaune, citesc/citești, fîn/hiperfîn* etc.);
- flexiune analitică, cu toate mărcile neaglutinate la radical (cuvinte-flectiv: *lui Ion/pentru Ion, voi fi scris/să fi scris, mai frumos/foarte frumos* etc.);
- flexiune supletivă, constînd în schimbarea radicalului (*eu/noi, tu/voi, fi/sînt*);
- flexiune mixtă, cînd la aceeași parte de vorbire apar cel puțin două tipuri de mărci din cele descrise mai sus: aglutinate cu radicalul, neaglutinate cu radicalul, schimbarea radicalului (*noi/despre noi, sînt/voi fi fost* etc.).

Avînd această organizare a informației privitoare la flexiune, ne oprim la prima opinie exprimată în legătură cu caracterul flexibil/ neflexibil al adverbului, unde reținem:

- observația pertinentă relativ la categoria comparației, care „se realizează perifrastic” [Ciompec 1985: 14] / „se realizează analitic” [GLR 2005: 587] în limba română; aceasta, numai dacă avem în vedere întrebuintarea populară a adverbului, pentru că în rîndul vorbitorilor cu un anumit grad de cultură, cîteva adverbe pot avea și flexiune sintetică (*rarism, hiperfîn*);
- observația discutabilă rezultînd din folosirea sintagmei „flexiune propriu-zisă” [Ciompec 1985], care, în context, pare a induce ideea că flexiunea propriu-zisă coincide cu flexiunea sintetică. Opinia aceasta este confirmată și de o lucrare ulterioară [GLR 2005: 587], care consideră că flexiunea analitică nu are relevanță la caracterizarea unei clase lexico-gramaticale din punct de vedere flexionar. Or, ținînd seama de tipurile de flexiune identificate în ultimul timp – și acceptate ca atare în lingvistica de specialitate, amintite de noi mai sus – nu putem pune semnul egalității între flexiunea «propriu-zisă» și cea «sintetică» (compară *mamă/mame*: flexiune sintetică, cu *pe om/ lui Ion*: flexiune analitică; *eu/mie*: flexiune supletivă, *pe tine/ al codrului*: flexiune mixtă).

Mai mult, cele patru tipuri de flexiune conduc inevitabil la ideea existenței a două tipuri de cuvinte: *cuvinte fonetico-lexicale*, caracterizate printr-un singur segment fonetic ce poartă informația semantică și/sau gramaticală (*copac, și, vine, frumos* etc.) și *cuvinte morfosintactice*, compuse din cel puțin două segmente fonice (purtătoare ale

informației semantice și/sau gramaticale), dintre care unul este nucleul cuvântului morfosintactic, iar celălalt, anexa nucleului. Or, obiecția autoarei cu privire la caracterul flexibil al adverbului este dată de faptul că „diversele sale valori se realizează perifrastic, cu ajutorul morfemelor libere” [Ciompec 1985: 14] – afirmație ce nu poate fi contestată, pentru că, într-adevăr, nucleul cuvântului morfosintactic rămâne invariabil. În exemple ca: *bine*, *mai bine*, *foarte bine*, nucleul cuvântului morfosintactic nu se schimbă; ceea ce se schimbă sînt anexe/ „morfemele libere”, fără ca aceasta să însemne că flexiunea are loc în afara cuvântului. Ea se petrece în interiorul cuvântului morfosintactic. Dar aceeași situație, de flexiune „realizată perifrastic”, este întâlnită și în cazul verbelor, fără ca acestora să li se fi contestat caracterul flexibil. În exemplele: *mers*, *am mers*, *voi fi mers*, flexiunea nu se realizează cu flexive propriu-zise, ci cu cuvinte-flectiv, toate cele trei forme reprezentînd un singur cuvînt fonetico-lexical/ morfosintactic. Altfel spus, în limba romînă, atît cuvintele fonetico-lexicale ca *mers*/ *mergi*/ *mergînd* etc., cît și cele morfosintactice precum *am mers*/ *voi merge*/ *voi fi mergînd* etc., reprezintă forme flexionare diferite ale unui singur cuvînt, putînd fi actualizate ca aspecte opozabile categoriale ale acestuia. Așa sînd lucrurile, urmează că în *bine*/ *mai bine*/ *foarte bine* există trei forme flexionare ale unui singur cuvînt, și anume, nucleul *bine* și anexele *mai*, *foarte*. Avînd în vedere cele spuse mai sus, considerăm că generalizarea în privința caracterului neflexibil al adverbului (cf. „adverbele sînt cuvinte neflexibile” [Ciompec 1985: 14] / „adverb, adverbial = neflexibil” [Nica 1988: 85]) nu poate fi susținută.

Cu privire la cea de-a doua direcție, o primă observație – care se plasează în continuarea discuției de mai sus – este generată de afirmația „adverbul este neflexibil” [GA 1963: 301], afirmație cu urmări contradictorii. Avem aici în vedere faptul că în aceeași lucrare se apreciază că „părțile de vorbire flexibile suferă modificări formale, prin care se exprimă noțiunile morfologice fundamentale, numite categorii gramaticale” [GA 1963: 36], printre acestea din urmă fiind menționat și gradul de comparație. Ideea care se impune de aici este că părți de vorbire flexibile sînt acelea care au categorii gramaticale, indiferent care sînt acestea. Or, în aceeași lucrare întîlnim precizarea „adverbul este neflexibil, în sensul că nu se declină și nu se conjugă”, ceea ce dovedește lipsă de consecvență. Considerăm inoperabilă delimitarea „este neflexibil, în sensul că” vs. „este flexibil prin”, deoarece aceasta duce la o descriere contradictorie a faptelor de limbă. Criteriul de identificare a caracterului flexibil al oricărei părți de vorbire este unic: existența a cel puțin două opoziții interne la nivelul formei și conținutului categorial, indiferent că acestea trimit la categoria gramaticală a cazului, a modului, a comparației etc. Judecarea caracterului flexibil/ neflexibil al unei părți de vorbire prin raportare la existența/ nonexistența unei anumite categorii gramaticale nu poate fi o premisă corectă în identificarea unei soluții. Așadar sîntem de părere că nu poate fi susținută aprecierea că, în privința flexiunii, adverbul „are o situație specială” [Jordan & Robu 1978: 334], deoarece flexiunea analitică apare nu numai la comparația adverbelor, ci și la categoriile gramaticale de la alte părți de vorbire. De asemenea, deși mai pronunțată la adverb, eterogenitatea acestei clase semantico-gramaticale nu

constituie o excepție, „o situație specială”: relevantă în acest sens poate fi comparația între adverbe și alte părți de vorbire flexibile. Clasa substantivelor, de exemplu, este reprezentată de unități care au categoriile gramaticale de gen, număr și caz; și totuși, în interiorul acestei clase semantico-gramaticale există și substantive invariabile, indiferent de gen. Se face astfel diferența în lucrările de specialitate între substantivele variabile și cele invariabile, fără ca această parte de vorbire să fie considerată neflexibilă. La fel, adjectivul este trecut în rîndul părților de vorbire flexibile în toate gramaticile, la acesta existînd categoriile gramaticale de gen, număr, caz și comparație. Există, însă, printre unitățile acestei clase și adjective total invariabile (*gata*) sau avînd numai una/ cîteva dintre categoriile gramaticale specifice (*gri, mare, greoi, divizibil* etc.). În acest caz, se face diferența între adjective variabile și invariabile, fără ca ultimele să pună în discuție caracterul flexibil al acestei clase semantico-gramaticale. La fel ca în cazul substantivelor și adjectivelor, clasa semantico-gramaticală a adverbilor cunoaște și adverbe variabile, avînd categoria gramaticală a comparației, și adverbe invariabile. Totuși, dacă în cazul primelor două părți de vorbire (substantivul și adjectivul), prezența unităților eterogene în interiorul aceleiași clase semantico-gramaticale nu determină definirea acestora ca neflexibile, aceeași situație – a eterogenității unităților – face ca opiniile specialiștilor să fie împărțite cu privire la adverb, unii considerîndu-l flexibil; alții, neflexibil. Ceea ce face ca aprecierile asupra caracterului flexibil/ neflexibil al celor trei părți de vorbire în discuție să fie diferite este faptul că în cazul substantivelor și adjectivelor, majoritatea unităților sînt flexibile, în timp ce în cazul adverbilor, majoritatea unităților sînt neflexibile. Din comparația făcută mai sus, rezultă că încadrarea adverbilor la părți de vorbire neflexibile are în vedere mai ales cantitatea, adică cele mai multe adverbe fiind lipsite de categoria gramaticală a comparației, această parte de vorbire este considerată neflexibilă. Față de această poziție, credem că nu este convenabil să admitem cantitatea drept criteriu pentru identificarea caracterului flexibil/ neflexibil al unei părți de vorbire. Este util în acest sens să amintim că unicul criteriu propus în lingvistica de specialitate constă în „modificările formale prin care se exprimă noțiunile morfologice fundamentale numite categorii gramaticale” [GA 1963: 36]. Dacă parte de vorbire flexibilă înseamnă că la aceasta există cel puțin o categorie gramaticală, iar dacă adverbul are categoria gramaticală a comparației, urmează că adverbul trebuie admis ca parte de vorbire flexibilă fără a generaliza această apreciere, ci mai degrabă operînd delimitări și subclasificări în interiorul clasei semantico-gramaticale a adverbilor, după cum acestea pot avea comparație completă (*bine/ mai bine/ foarte bine, repede/ mai repede/ foarte repede* etc.) incompletă (*apoi/ mai apoi / *foarte apoi, încoace/ mai încoace/ *foarte încoace* etc.) sau nu au grade de comparație, fie din cauză că noțiunea adverbială respectivă exprimă ideea de superlativ (*excelent, vast* etc.), fie pentru că informația semantică directă sau indirectă pe care o transmit nu este compatibilă cu ideea de comparație (*oricum, da* etc.), fie pentru că respectivele adverbe nu exprimă «caracteristici», așadar nu pot avea «intensități» diferite (*tocmai* din „Tocmai el a vorbit primul?”, *mai* din „mai mult” etc.) sau pentru că la origine sînt grade de comparație (*inferior, superior* etc.).

Cu privire la a treia direcție, aceasta prezintă avantajul de a pune în discuție categoria comparației/ intensității la adverb, realizată „prin flexiune analitică” [Irimia 1997: 289]. La această opinie, se face precizarea că flexiunea analitică este principalul tip de flexiune prin care se realizează categoria comparației/ intensității, de unde urmează că în limba română modernă, unele adverbe pot avea și flexiune sintetică. Este vorba de superlativul absolut pozitiv format cu adverbe-flectiv aglutinate la radical (*hipercorect, rarisim*). Această întrebunțare a adverbilor este limitată la nivelul vorbitorilor cu un anumit grad de cultură. Totuși, în ceea ce privește evitarea aprecierilor relativ la caracterul flexibil/ neflexibil al adverbului, aceasta nu prezintă o rezolvare a problemei, drept care considerăm această manieră de abordare a subiectului în discuție mai puțin acceptabilă.

Cea de-a patra direcție [Dimitriu 1979; Dimitriu 2004] se deosebește de toate celelalte prin aceea că propune o tratare diferențiată a adverbilor, care ține cont de eterogenitatea mai pronunțată a acestei clase semantico-gramaticale și din punctul de vedere al flexibilității. Acest fapt motivează crearea de subclase în interiorul clasei adverbului: „cele mai multe adverbe sînt neflexibile [...], puține adverbe românești sînt flexibile [...]” [Dimitriu 1999: 734-735]. Cele două subclase de adverbe – neflexibile și flexibile – sînt identificate în strînsă legătură cu informația pe care o transmit. Deoarece categoria gramaticală a comparației presupune informație semantică constînd într-o „caracteristică” (numai la aceasta putînd exista intensități diferite), urmează că adverbele care transmit numai informație gramaticală (adverbele noționale: *mai, la fel de, foarte bine* etc.), sau care se constituie în comentarii pentru scoaterea în relief în mod subiectiv a unor „nume” (pseudoadverbele emfatiche: *tot, și, doar* etc., din contexte ca „Tot Maria a răspuns corect” etc.) sau care transmit informație semantică indirect, prin trimitere la o judecată/ un șir de judecăți (adverbele substituie de propoziții/ fraze: *da, ba, ba da* etc. din contexte ca „– Ai citit cartea? – Ba”), sau adverbele a căror informație semantică directă și mai ales indirectă trimite la caracteristici ce nu sînt compatibile cu ideea de intensitate (majoritatea adverbilor substituie de „nume”/ adverbe: *cu atît, cu cît, precum* etc. din contexte ca „Cu atît a rămas: cu cît a adunat”) sau adverbele care transmit informație semantică ce implică ideea de superlativ: *groaznic, din cale-afară* etc., sau provenite din alte părți de vorbire prin metaforizare: *Dunăre, buștean* etc., sau adverbele a căror informație semantică exclude ideea de comparație: *precum, calea-valea, de aici* etc. (cea mai mare parte a adverbilor noționale, contexte ca „A înghețat bocnă” etc.), toate acestea sînt trecute în subclasa adverbilor neflexibile. Dimpotrivă, adverbele care transmit informație semantică constînd într-o „caracteristică” ce poate primi intensități diferite (un număr redus de adverbe noționale și de adverbe substituie de „nume”/ adverbe: *bine, repede, încolo, apoi* etc.) sînt considerate adverbe flexibile.

Oprindu-se în detaliu asupra acestei prime diferențieri între adverbe după flexiune (adverbe neflexibile – flexibile), autorul merge mai departe procedînd la identificarea de subclase în interiorul subclasei adverbilor flexibile: unele pot avea „toate aspectele opozabile ale gradelor de comparație”, altele pot avea „numai unele

dintre ele”. Adverbele flexibile care pot avea toate gradele de comparație „exprimă mai ales modul (*aberant, acru, agale, alandala* etc.), unele locul (*aproape, departe, jos* etc.) și câteva timpul (*curînd, tîrziu* etc.) sau cantitatea (*mult, puțin* etc.)”. Adverbele flexibile care pot avea doar unele grade de comparație sînt reprezentate de „derivatele cu sufixe diminutive la care s-a pierdut «ideea de superlativ cu minus» (*binișor, depărtișor, puținel* etc.), câteva adverbe de mod (*astfel, cu de-a sila, pe alese* etc.), de loc (*deasupra, dedesupt, încoace* etc.) și de timp (*apoi* etc.)” [Dimitriu 1999: 734-735].

Pe lângă tratarea sistematică a subclaselor și subsubclaselor de adverbe după flexiune, lucrarea pune în discuție situații particulare, cu regim de excepție, a unor adverbe. Astfel, o notă aparte face observația că în evaluarea posibilității ca un adverb să admită categoria gramaticală a comparației s-a luat în considerație posibilitatea ca respectivul adverb să primească un termen de comparație. Lucrarea distinge în acest fel între forme precum *mai abitir decît soarele* vs. *mai acuși/ acușica, mai altundeva* etc., unde primul adverb precedat de *mai* reprezintă forma comparativului de superioritate, în timp ce ultimele două, neadmițînd un termen de comparație, constituie o situație aparte: *mai* în acest caz nu este un adverb-flectiv, ci un adverb noțional „ce indică «o cantitate foarte mică, nedefinită» cu referire la timp” [Dimitriu 1999: 732]. Tot o discuție aparte comportă și derivatele cu sufixe diminutive din cadrul adverbelor noționale (*binișor, depărtișor, mulțișor* etc.). Acestea, exprimînd ceea ce am putea numi «ideea de superlativ cu minus», ar trebui – din cauza acestui sens inițial al lor – să nu accepte grade de comparație, cum se și întîmplă cu *nițeluș, olecuță*. La cele mai multe dintre acestea, însă (*binișor, depărtișor, mulțișor* etc.), «ideea de superlativ cu minus» s-a pierdut, acesta fiind motivul pentru care „ele acceptă astăzi gradul comparativ de superioritate – contexte ca „Lucrurile merg mai binișor” [Dimitriu 1999: 734].

Din comentariul la direcția mai nouă din gramatica clasică rezultă că aceasta prezintă avantajul de a elimina contradicțiile existente la celelalte orientări, contradicții generate fie de aprecierile făcute global în legătură cu caracterul flexibil/neflexibil al adverbelor, fie de lipsa acestora. În tratarea diferențiată a adverbului, pe subclase și subsubclase, se are în vedere caracterul mai pronunțat eterogen al acestei clase semantico-gramaticale și din punctul de vedere al flexibilității.

În ceea ce ne privește, sîntem de părere că lingvistica mai nouă [Dimitriu 1979; Dimitriu 1999; Dimitriu 2004], pînă în momentul de față, are perspectiva cea mai cuprinzătoare asupra acestei probleme. Așadar credem că nu poate fi susținută discriminarea adverbului între celelalte părți de vorbire flexibile. Adverbele care au categoria gramaticală a comparației trebuie admise ca flexibile și văzute diferențiat, pe categorii: adverbele cu comparație completă – cele noționale și cele substitute de «nume»/ adverbe care exprimă mai ales modul (*aberant, cruciș* etc.), unele locul (*jos, sus* etc.), câteva timpul (*tîrziu, devreme* etc.) sau cantitatea (*mult, puțin* etc.) – și adverbe cu comparație incompletă – cele noționale și cele substitute de «nume»/ adverbe care – câteva – exprimă modul (*pe alese, tiptil* etc.), locul (*dedesubt, în frunte* etc.), timpul (*apoi* etc.); la acestea se adaugă derivatele cu sufixe diminutive la care s-a pierdut «ideea de superlativ cu minus» (*puținel, binișor* etc.). În ceea ce privește

prima categorie, a adverbelor cu comparație completă, acestea sînt reprezentate de adverbe care au toate aspectele opozabile ale gradelor de comparație, cunoscînd deci trei grade cu opt aspecte opozabile:

1. gradul pozitiv – fără aspecte opozabile, al cărui conținut categorial constă în intensitatea «obișnuită» a caracteristicii exprimate de adverb, cu marcă abstractă (*bine, rău, frumos*) și realizat cel mai adesea printr-un termen: „Tînărul aleargă repede”, la care se poate adăuga al doilea, circumstanțialul comparativ: „Fuge repede ca fratele lui”;

2. gradul comparativ – cu trei aspecte opozabile:

- a) de superioritate, exprimînd o intensitate a caracteristicii exprimate de adverb mai mare decît cea «obișnuită», marca fiind concretă – adverbul-flectiv *mai* antepus adverbului cu forma de pozitiv; termenul de comparație, circumstanțialul comparativ, poate fi exprimat sau subînțeles din context: „Astăzi e mai bine decît ieri”; „Hai mai repede!”;
- b) de inferioritate, ce arată o intensitate a caracteristicii exprimate de adverb mai mică decît cea «obișnuită», marcat prin adverbul-flectiv *mai puțin* și fiind urmat, de obicei, de un circumstanțial comparativ exprimat în context „Lucrarea ta e scrisă mai puțin bine decît a ei”; cazurile cînd circumstanțialul comparativ nu este exprimat sînt mai rare: „Elevul a răspuns mai puțin bine”; structura mai greoaie a comparativului de inferioritate face ca acesta să fie folosit puțin de vorbitorii limbii, cel mai adesea fiind înlocuit în vorbirea populară cu comparativul de superioritate;
- c) de egalitate, indicînd o intensitate a caracteristicii exprimate de adverb comparat egală cu a celui de-al doilea termen, circumstanțialul comparativ; este marcat prin adverbe-flectiv precum *la fel de/ ca, tot atît de* etc., iar circumstanțialul comparativ – care poate fi parte de propoziție/ propoziție – este exprimat întotdeauna „Ei scriu la fel de bine ca tine”.

3. gradul superlativ – cu patru aspecte opozabile:

- a) relativ pozitiv, ce arată că intensitatea caracteristicii exprimate de adverb, care este mai mare în raport cu cel de-al doilea termen al comparației (complementul indirect exprimat sau subînțeles din context; această intensitate este marcată prin adverbul-flectiv *cel mai* așezat în fața primului termen al comparației: „Aici copacii înfloresc cel mai repede”, „Culoarea aceasta ți se potrivește cel mai bine dintre toate culorile”;
- b) relativ negativ, indicînd faptul că intensitatea caracteristicii exprimate de adverb este mai mică în raport cu al doilea termen al comparației (complementul indirect exprimat/ subînțeles din context); adverbul-flectiv ce marchează această intensitate este *cel*

mai puțin: „S-a descurcat cel mai puțin bine dintre toți”, „Marfa lui se vinde cel mai puțin bine”; datorită faptului că această structură este greoaie, ea este cel mai adesea înlocuită cu superlativul relativ pozitiv al unui adverb antonim;

- c) absolut pozitiv, care exprimă o intensitate maximă a caracteristicii adverbului, marcat în limba română modernă prin două tipuri de mărci, constând pe de o parte în adverbe-flectiv de tipul *foarte, tare, prea* (sintetice) și *extrem de, grozav de, nespus de* etc. (perifraстice), în contexte ca „Se poartă foarte frumos”, „Se manifestă extrem de zgomotos”; iar, pe de altă parte, este vorba despre anumite afixe/afixoide ce funcționează ca mărci ale acestui grad de comparație; cu privire la primul tip de mărci, notăm că, în vorbirea familiară și populară, *destul de* însoțind mai ales un adjectiv/ adverb ce exprimă o caracteristică «favorabilă», a ajuns în ultimul timp marcă pentru categoria gramaticală a intensității absolute pozitive; de asemenea, perifraстicele *așa de, atât de* pot fi sau adverbe noționale cantitative cu funcție de circumstanțial cantitativ când precedă un adverb determinat de o propoziție consecutivă: „A cheltuit atât de mult încât a rămas fără nici un ban”, sau adverbe-flectiv (perifraстice), mărci ale superlativului absolut pozitiv al adverbelor atunci când precedă un adverb ce exprimă o caracteristică «favorabilă» (*bine, corect, confortabil* etc.) în contexte enunțative exclamative, fără a avea în subordine o propoziție consecutivă: „Copiii au înțeles lecția așa de bine!”; la superlativul absolut pozitiv, cel de-al doilea termen, circumstanțialul comparativ, este sau implicit: „Ei au alergat foarte repede” sau, mai rar, apare explicit în context „Lucrurile acestea s-au petrecut teribil de repede în comparație cu altele”; în ceea ce privește al doilea tip de marcă relativ la conținutul categorial al superlativului absolut pozitiv al adverbelor, acesta este reprezentat de afixe/afixoide ce indică o intensitate maximă a caracteristicii adverbelor; originar intrate în limba română din franceză ca adjective, convertite ulterior în adverbe (compunere *rarisimă* > compune *rarisim*; vorbire *hipercorectă* > vorbește *hipercorect*), acestea sînt folosite de vorbitorii de limbă română cu un anumit grad de cultură, care pot identifica și „traduce” elementele constitutive ale acestor adverbe (*rar + isim* = „foarte rar”, *hiper + corect* = „foarte corect”); la fel, în cazul xenismelor (*pianissimo* < it. *pianissimo* = „foarte încet”, *fortissimo* < it. *fortissimo* = „foarte încet” etc.); prin detașarea prefixoidelor (*hiper-/ super-* etc.) și a sufixelor (*-issim*) s-a ajuns să se formeze în limba română superlative absolute pozitive sintetice ale unor adverbe ca *superinteligent*: „Se poartă superinteligent”, *simplisim*: „Vorbește simplisim” etc.

- d) absolut negativ, arătând că intensitatea caracteristicii exprimate de adverb este minimă; mărcile superlativului absolut negativ sînt adverbe-flectiv ca: *foarte puțin, extrem de puțin, grozav de puțin* etc. și cel de-al doilea termen al comparației, circumstanțialul comparativ, este rareori exprimat: „Intervențiile ei au fost extrem de puțin benefice în raport cu așteptările”; la fel ca în cazul comparativului de inferioritate și a superlativului relativ negativ, superlativul absolut negativ este o construcție greoaie în limba română, motiv pentru care este rar folosită, subiecții vorbitori preferînd acesteia structura mai simplă a superlativului absolut pozitiv al unui adverb antonim.

Pe lângă adverbele prezentate mai sus, cele cu toate aspectele opozabile ale gradelor de comparație, distingem și subclasa adverbilor cu comparație incompletă, adică acele adverbe care au numai unele grade de comparație, și anume cîteva noționale și substitute de mod (*binișor, astfel, pe îndelete* etc.); de loc (*în frunte, depărțitor, încoace, încolo* etc.); de timp (*tîrziu, apoi* etc.) și de cantitate (*multușor, puținel* etc.). Toate acestea au gradul pozitiv realizat cu marcă abstractă, arătînd că intensitatea caracteristicii exprimate de adverb este «obișnuită». Tot de intensitate «obișnuită» vorbim și în cazul unor derivate cu sufixe diminutive precum *binișor, depărțitor, tîrziu, multușor* etc., deoarece «ideea de superlativ cu minus» s-a pierdut la acestea: „Troleul întotdeauna vine tîrziu”. Acest grad de comparație este realizat printr-un singur termen de obicei, rar, cel de-al doilea termen, circumstanțialul comparativ, poate fi exprimat în contexte ca: „a ieși în frunte ca păducele”. La toate aceste adverbe menționate mai sus se poate forma și gradul comparativ de superioritate exprimînd o intensitate a caracteristicii mai mare decît cea «obișnuită», marcată prin adverbul-flectiv *mai*, iar comparația poate fi explicită – al doilea termen fiind un circumstanțial comparativ – sau nu (contexte ca „Lucrurile stau mai binișor”, „El s-a furișat în casă mai tiptil decît fratele lui”). Gradul comparativ de inferioritate și de egalitate, precum și superlativul cu cele patru aspecte opozabile, se poate spune că sînt incompatibile cu caracteristicile exprimate de adverbele descrise mai sus. Excepțiile sînt foarte rare în contexte construite oarecum artificial („Casa se află mai puțin depărțitor decît școala”, „A mîncat tot atît de pe îndelete ca și colegul său”). O notă aparte face adverbul-flectiv *mai puțin* pe lângă adverbele în discuție, în contexte precum „A adus mai puțin fructe și mai mult legume”, unde acesta devine adverb noțional cantitativ la comparativul de superioritate, avînd funcție de circumstanțial de măsură.

În lucrarea de față am luat în discuție flexiunea adverbului, la care am avut în vedere felul cum a fost văzută această problemă în lucrări de specialitate aparținînd mai multor generații. De interes pentru prezenta lucrare au fost numai punctele de vedere contradictorii, cu scopul de a ajunge la o opinie pe care o considerăm mai potrivită ca descriere actuală a limbii. În formularea acestei opinii (care se identifică cu ralierea la o descriere deja făcută în gramatica de tip clasic) am

urmărit compararea argumentelor oferite de diferite perspective de cercetare. În urma acestui demers, descrierea lingvistică pe care am găsit-o mai acceptabilă poate fi sintetizată în felul arătat mai jos:

Flexiunea adverbilor este o problemă care, după părerea noastră, trebuie văzută diferențiat, pe subclase: pe de o parte, cele mai multe adverbe sînt neflexibile – nu au nici categoria comparației și nici o altă categorie gramaticală –, aici încadrîndu-se toate adverbele nenotaionale, toate pseudoadverbele emfatiche, toate adverbele substituite de propoziții/ fraze, majoritatea adverbilor substituite de «nume»/ adverbiale și a adverbilor notaionale; pe de altă parte, puține adverbe românești sînt flexibile cu toate aspectele opozabile ale gradelor de comparație sau numai cu unele dintre ele, aici încadrîndu-se o parte din adverbele notaionale și din adverbele substituite de «nume»/ adverb, care exprimă modul, locul, timpul, cantitatea. La adverbele flexibile cu toate aspectele opozabile ale gradelor de comparație, există trei grade cu opt aspecte opozabile: gradul pozitiv, fără aspecte opozabile, gradul comparativ, cu trei aspecte opozabile (de superioritate, de inferioritate, de egalitate), gradul superlativ, cu patru aspecte opozabile (relativ pozitiv, relativ negativ, absolut pozitiv, absolut negativ). La adverbele flexibile care au numai unele grade de comparație există gradul pozitiv, gradul comparativ de superioritate și cîteva, în contexte căutate, cu oricare doză de artificialitate, pot avea și comparativul de inferioritate și chiar de egalitate.

BIBLIOGRAFIE

- Avram 1986: Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1986.
- Ciompec 1985: Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc – Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
- Dimitriu 2004: Corneliu Dimitriu, *Compendiu de gramatică românească modernă clasică*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2004.
- Dimitriu 1979: Corneliu Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, Editura Junimea, 1979.
- Dimitriu 1999: Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Iași, Institutul European, 1999.
- GA 1963: *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a-II-a revizuită și adăugită, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963.
- GLR 2005: *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, București, Editura Academiei Române, 2005.
- Iordan 1956: Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, ediția a doua, București, Editura Miniistrului Învățămîntului, 1956.
- Iordan & Robu 1978: Iorgu Iordan și Robu, Vladimir, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
- Irimia 1997: Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 1997.
- Nica 1988: Dumitru Nica, *Teoria părților de vorbire cu aplicații la adverb*, Iași, Editura Junimea, 1988.
- Tiktin 1945: H. Tiktin, *Gramatica română – Etimologia și sintaxa*, București, Editura Tempo, 1945.
- Timofte 2020: Monica Timofte, „Adverbul – probleme, soluții (I)”, în „Studii de filologie romanică”, Suceava, Editura Universității Ștefan cel Mare, 2020, pp. 33-48.

